

ORTADOĞU ÜLKELERİNİN KAMU YÖNETİMLERİNDE BİLGİ ERİŞİMİNİN HUKUKSAL ALTYAPISI ÜZERİNE BİR İNCELEME: YASAL DÜZENLEMELERE GİTMİYEN ÜLKELER

Yakup BULUT¹, Soner AKIN²

Geliş: 16.08.2017 Kabul: 16.12.2017

DOI: 10.29029/busbed.334922

Öz

İçinde bulunduğumuz 21. Yüzyılda, Ortadoğu ülkelerinde bilgi erişiminin hukuksal altyapısına duyulan ihtiyaç; şeffaf yönetim anlayışının gelişimi için gittikçe önemi artan bir konuh haline almıştır. Bu araştırmanın amacı, Ortadoğu ülkeleri gibi çoğunluğu gelişmekte olan ülkelerde bilgiye erişim özgürlüklerine ilişkin duyulan ihtiyacı kritik önemini ortaya çıkarmak; özellikle ilişkin yazındaki temel kavramların geçerliliğini ülkeler bazında tartışmaktadır. Bu sebeple öncelikle; küresel düzlemde bilgiye erişim ve ifade özgürlüklerinin ülke yönetimi için hassasiyeti üzerine genel bir değerlendirme yapılmıştır. Akabinde, Ortadoğu coğrafyası ülkeleri içerisinde “bilgi erişiminin hukuksal altyapısını kazandırma üzerine” halen herhangi bir yasal düzenlemeye gitmeyen 14 ülkeye ait mevcut yolsuzluk algısı profili ortaya çıkartılmak istenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bilgiye Erişim, Orta Doğu Ülkeleri, Bilgi Mevzuatı, Bilgi Edinme Hakkı, Enformasyon Toplum

1 Prof. Dr. Mustafa Kemal Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü, Tayfur Sökmen Kampüsü Serinyol Antakya-Hatay, ybulut@mku.edu.tr

2 Yrd. Doç. Dr., Mustafa Kemal Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü, Tayfur Sökmen Kampüsü Serinyol Antakya-Hatay, sakin@mku.edu.tr

A REVIEW ON THE LEGAL FRAMEWORK OF INFORMATION ACCESS IN MIDDLE EAST: THE CASE OF COUNTRIES WHICH ARE DEPRIVED WITHOUT LEGISLATIVE REGULATION

Abstract

In the 21st century, the legal framework for information access and the need upon this have gained higher importance on behalf of the development about transparent state administration. The aim of this study is to reveal the critical importance of the need on the freedom of information across the Middle Eastern countries, most of which are the developing countries. In this respect the validity of related concept on this topic will be discussed in terms of their adaptability. Hence, the apprehensiveness on information access and freedom of expression for public administration is discussed in a general evaluation framework. Following this, the profiles of 14 countries in Middle Eastern geography, which are still deprived without a legal framework for the information access, will be analyzed in order to gain a comparative outlook for corruption perception levels.

Key words: *Access to Information, Middle Eastern Countries, The Information Legislation, Information Society*

1. Giriş

Katılımcı demokrasinin hayata geçmesi ve bunda en etkin anahtar bir kavram olan “yönetişim” olgusunun işlerlik kazanması, ülkelerde ortaya çıkabilecek iç çatışmaların azalmasına ve toplumsal konsensüsün kurulmasına önemli bir katkı sağlayacaktır ki, bu katkıyı etkili kılacak en önemli faktör de bilgiye erişimdir. Bugün bilgiye erişim, önemi gün geçtikçe artan bir konu haline gelmiştir. Orta doğu ülkeleri açısından bilgiye erişim kolaylığı; ülkelerin hem kamu yönetimi pratiklerini hem de etkin bir devlet yönetimini destekleyen önemli bir etkidir. Daha iyi bir kamu yönetimi, şeffaflık, yönetim, yozlaşma ile mücadele gibi alanlarda etkinlik sağlamak adına, bilgiye erişim hakkına dair olan hukuki alt yapının geliştirilmesi gerekmektedir. Yarım yüzyıldır pek çok ülke, doğrudan veya dolaylı olarak *bilgiye erişime* ilişkin hükümleri anayasal güvence altına almaya başlamıştır. Bazı ülkelerde ise bilgiye erişim hakkın işletilme sürecinin kolaylaştırılması amacıyla; kendi mevzuatlarında önemli ölçüde yer vermeye başladıkları görülmektedir. Bilgi edinmeyi, bir nevi özgürlük alanı olarak tanımlayan ülkelerin tümünde, ‘bilgi edinme hakkı’; temel insan hak ve özgürlüklerinin 3. kuşağını oluşturan dayanışma haklarına dair bir hak olarak görülebilir. Bu hak; aslında dayanışma değerlerini yitirmiş ve iletişim bağlarını koparmış tüm toplumsal kesimlere, yasal güvence ile sağlanması gereken bir haktır ve korunması gerekmektedir (BEDK, 2015). Bugün siyasal açıdan şeffaflığın sağlanması ve hak arama süreçlerinin bilgiye erişim mekanizmasına entegre

edilmesi, önemli bir küresel talebe dönüşmüştür. Bu tür taleplerin yükseldiği kimi ülkeler nezdinde yapılacak incelemelerin sayısı arttırılmalı, teorik açıdan hukuki düzenlemelerde ve devlet yönetiminde uygulanması gereken adımlara hangi ülkelerde ihtiyaç duyulduğu öncelikle belirlenmelidir. Bilgi edinme hakkı konusunda gerekli yasal güvenceleri sunamamış Ortadoğu ülkelerinin pek çoğu için de aynı ihtiyacın söz konusu olduğu ortadadır. Nitekim 2010 yılında demokrasi, özgürlük ve insan hakları talepleriyle ortaya çıkan Arap Baharı adlı halk hareketleri ve toplumsal olayların ortaya çıkışı; aynı ihtiyaca cevap verilmemesine bağlı nedenlerden de etkilendiği söylenebilir. Arap Baharının pek çok Ortadoğu ülkesini günümüze değin etkisi altına aldığı hatırlandığında, bilgi erişiminin güvence altına alınmasına yönelik talepleri karşılamanın olumlu katkılarının olacağı ifade edilebilir.

Kamusal bilgilerin gizliliği konusunda bir takım endişe ve algılar olsa da, “bilgi edinme hakkı”; aynen ifade özgürlüğü gibi insan haklarını tamamlayıcı nitelikte bir hak olarak yorumlanmalı ve hangi ülkede bu alanda gerekli yasal düzenlemelere gidildiği doğru bir şekilde tespit edilmelidir. Başka bir deyişle, bilgi toplumu olma yolundaki bir ülke için yalnızca ifade ve basın özgürlüğünden bahsedilmesi, artık yeterli bir gelişme düzeyi olarak görülmemektedir. Pek çok ülkede basın özgürlüklerini arttırma yolunda düzenlemelere gidilerek görünürde veya reel uygulamalarda ifade haklarını güçlendirme yoluna başvurulmaktadır. Bilgi edinme haklarının güvenceye alınması girişimlerinden de önce; ifade ve basın özgürlüklerinin korunmaya çalışılması, görünürde olumlu bir adım olarak algılansa da uygulamada etkinlik sağlamamaktadır. Sosyal medya ve iletişim kabiliyetlerinin yaygınlaştığı günümüzde basın özgürlüklerinin arttırılmasına yönelik adımların yanında, vatandaşların ilgi duyduğu ve de modern kamu yönetiminin de bir parçası sayılabilecek “bilgiye erişim kanallarının” da her daim açık tutulması eş düzeyde önem arz etmektedir. İnsan haklarına saygı duyan ve sosyal tansiyonun düşürülmesini arzu eden hükümetler için de bilgi edinme haklarının genişletilmesi ve güçlendirilmesi gereklidir. İfade özgürlüğü hakkı ve bilgi edinme hakkının birbirine yakınlık arz eden haklar olması, aynı ihtiyacı daha da meşru kılmaktadır. İnsan Hakları Evrensel Beyanname’sinin 19. maddesinde geçen “Herkesin kanaat ve ifade özgürlüğüne hakkı vardır; bu hak, müdahale olmaksızın kanaat taşıma ve herhangi bir yoldan ve ülke sınırlarını gözetmeksizin bilgi ve fikirlere ulaşmaya çalışma, onları edinmevi yayma serbestliğini de kapsar.” İfadesi de bu iki hak arasındaki tamamlayıcı dokuyu karşımıza çıkarmaktadır (Bilgiedinmeozgorlugu.com.tr, 2015).

Bu açıdan çalışmada öncelikle bilgiye erişim ve ifade özgürlüklerine tanınan kolaylıkların kavramsal ve kuramsal açıdan hangi yönlerle iç içe olduğu özlü olarak anlatılacaktır. Akabinde; Orta Doğu ülkeleri arasında bilgiye açık erişim alanında henüz yasal bir düzenlemeye gitmeyen 14 ülkenin, en azından ifade özgürlükleri alanında tanınan haklar açısından geldiği düzeyi ortaya koymayı amaçlamaktadır.

2. Bilgiye Erişim ve İfade Özgürlüğü

Bilgi edinme, ifade özgürlüğüne ait ve onu besleyen temel kavramlardan biridir. Her iki kavramının tek çatı altında sunulabildiği diğer bir kavram ise enformasyondur. Enformasyon özgürlüğüne göz atıldığında, bilginin gerek yayılması gerekse içerik ve haberleşme kanalları yönünden doğru aktarılması haklarına ulaşılmaktadır. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin çok hızlı geliştiği günümüz koşullarında, bilginin internet veya diğer bilişim teknolojileri üzerinden yayılması kadar, onun gereken durumlarda gizlilik kapsamında korunması da aynı düzeyde önemli bir konu olmaya başlamıştır. Bu sebeple, çoğu kez ifade özgürlüğünün tamamlayıcısı ve hayata geçirilmesinde etkin bir araç olan *bilgi edinme hakkı*, kişisel veya ulusal hakların uzun vadede güvenceye alınması için, hem hukuki bir zemine taşınması ve korunması hem de kimi durumlarda dünya genelinde sınırlandırılması söz konusu olabilmektedir. Söz konusu sınırlama örnekleri gerek kişisel gerek ulusal çıkarlar ışığında birden çok başlıkta örneklendirilebilse de, bunların önde gelenlerini; patent hakları, fikri mülkiyet hakları, telif hakları, para ve mali çıkar, milli güvenliğe yönelik saldırılar şeklinde belirtmek mümkündür.

Ünlü Amerikan dilbilimci ve hukukçu Stanley Fish'e (1994:102) göre, ifade özgürlüğü her şeyden bağımsız bir değer olmaktan ziyade, daha çok siyasal bir ödüldür. Dünyada bilgi edinme hakkı ve akabinde kullanılan ifade özgürlüklerine ait sınırlama koymayan bir toplum yer almamaktadır. Söz konusu durum, John Stuart Mill'in (1869: 135) de ifade ettiği üzere otorite ve özgürlük alanları arasında kalan pek çok başlık için de geçerli olup, ifade özgürlüğünü otoritenin varlığı için de bir ön koşul kılmaktadır. İfade özgürlüğünün, gizlilik, güvenlik, demokratik eşitlik gibi pek çok başlıkla mücadele içinde olmaması gereklidir. Hobbes'un; (1688: 186) *Leviathan* kitabında tarif ettiği gibi anarşinin kol gezdiği, yalnız, kötü, kaba, fakir gibi sıfatların yakıştırılabileceği bir doğal topluluk halini almak istemeyen her milletin; bir ölçüde kural koyucu devlet müdahalesini devreye sokması gerekir. İfade özgürlüklerinin çıktısını diyaloga dönüştürme ve bilgi edinme haklarını güvenceye alma ve de güçlendirme süreci devlet müdahalesini gerektirmektedir.

Bilgi edinme hakkı ve ifade özgürlüklerini aynı potada buluşturan, kamu yönetiminin yetkisine yönelik temel değerlerin başında; şeffaf yönetim, yönetimin hesap verebilir olması gelir. Öte yandan; vatandaşların ve özel kesimde müşterilerin hayatlarını idame ettirme sürecinde, tercihlerde bulunmadan önce bilgili kılınması; kötü yönetim, muamele ve yozlaşmaya karşı korunabilmesi için bilinçlenmesi ve bilgilenmesi gerekmektedir. Bu sebeple; kamu kurumları, bankalar, telekomünikasyon kuruluşları, basın-yayın organları, hastaneler ve üniversitelerin de aralarında bulunduğu gerek kamusal gerek özel kesim kuruluşları; enformasyon özgürlüğüne ulaşmada görev alan ve bunun için hukuki zemin oluşturan teme birimler arasında yer almaktadır. Özellikle basın yayın kuruluşları, varoluşlarının teminatı olarak

ifade özgürlüklerinin yaşatılması ve güvence altına alınması yönünde kuvvetli bir talep ve iradeye sahiptirler. Bilgi edinme hakkının yasal yönden güvenceye alınmadığı bazı ülkelerde; en azından ifade özgürlüklerinin yaşatılması konusunda kısıtlı imkânlar oluşturularak sosyal tansiyonu düşürme adına ve kısa dönemli fayda sağlamaya yönelik stratejilere yeşil ışık yakılmaktadır. Buradan hareketle bilgi edinme hakkına ait yasal güvence sunmayan ülkelerde, en azından ifade özgürlüklerinin yaşatılması için genel görünümünün ortaya konulması önem arz etmektedir. Bu ülkelerin bilgi toplumu olma ve bilgi edinme hakkına sahip olması, olası bir yakın gelecekte yasal güvence kazandırma anlamında ne durumda olduğunu kavrayabilmek adına söz konusu çalışmalara ağırlık verilmelidir.

3. Dünyada Hukuksal Açından Bilgi Edinme Hakkı ve Ortadoğu

Amerika Birleşik Devletleri'nde kurulan ve 1979 yılından bu yana faaliyet gösteren, Açık Toplum Vakfı'na (Open Society Foundation) göre, kamuda bilgiye kolay erişim hususunda çıkartılan ulusal yasal metinlere bakıldığında, Dünya'da 104 ülkede işler bir rejimin varlığı görülmektedir (Opensocietyfoundations.org, 2015). Bilgi edinme hakkı, yine sadece 50 ülkede Anayasal metinlerde yer alabilmiştir. Aynı tespite göre; Afrika kıtasında 16 ülke, Latin Amerika'da ise 15 ülke bu alanda yalnızca yasa düzeyinde düzenlemeye gitmiştir. Benzer şekilde, Kuzey Amerika'da 8 ülke, Asya Pasifik Bölgesinde 16 ülke, Orta Asya'da ise 3 ülke yine yeni kanun çıkarma veya mevcut yasa maddelerinde düzeltme yoluna başvurarak bir yasal zemin inşa etmeyi başarmıştır. Avrupa'da 19 ülke, Orta ve Doğu Avrupa'da 23 ülke; aynı şekilde genel bir düzenleme çerçevesi ortaya çıkararak bilgiye erişim hakkında yasal bir güvence kazandırmıştır. Türkiye ve Ortadoğu'da yer alan 17 ülke içerisinde; yalnızca 4 ülke *bilgiye erişim* konusunda yasa veya Kanun Hükmünde Kararnameye yer vermiştir (Right2info.org, 2015). Ortadoğu'da Yemen, İsrail, Ürdün ve Türkiye bahsi geçen bu dört ülkeyi oluşturur. Türkiye'de, Bilgiye Erişim Yasası, 4982 nolu olup, 5 fasıl ve 33 maddeden oluşmaktadır. Söz konusu fasıllarla, yasanın amacı, hak ve sorumluluklar, başvuru süreci, getirilebilecek kısıtlar ve ek hükümler olmak üzere düzenlemelere gidilmiştir.

1985 yılında kurulan ve bir "bağımsız gazeteciler sivil toplum kuruluşu" olan Fransız *Sınır Tanımayan Gazeteciler* (Reporters without Borders) kuruluşu tarafından yapılan sıralamaya göre, enformasyon özgürlüğüne sahip 180 ülke arasında Yemen 164. sırada, Türkiye 154. Sırada, Ürdün 141. sırada ve İsrail 96. sırada yer almaktadır. Aynı araştırmaya göre, Birleşik Arap Emirlikleri, Lübnan, Filistin, Umman, Kuveyt gibi ülkeler, bu dört ülkenin bazılarında üst sıralarda yer almaktadır. Görünen o ki, bilgiye erişim için özel yasal metinlerin tahsis edilmesi, pratikte haberleşme ve ifade özgürlükleri konusunda ülkeleri daha iyi sıralara taşımaya yetmemektedir. Bu yasal düzenlemelere realite kazandırılması

ve uygulamalardaki etkinliğin artırılması, ülkelerin ekonomik durumları, siyasal konjonktürü ve kültürel yapısıyla da yakından ilgilidir (Ercan ve Sığırı, 2015: 108). Buna rağmen, bilgiye erişim konusunda güvenliğin ve garantörlüğün artırılması, hemen her ülkenin bilgi toplumu olma yolunda atması gereken önemli bir adımdır (Bulut ve Bakan, 2002: 95). Ortadoğu ülkelerinin siyasal coğrafyasında bilgiye erişim konusunun yasal metinlerde yer almasına duyulan ihtiyaç daha da fazla artarken, bu ihtiyacın henüz farkında olmayan ve yasal dayanaklardan yoksun ülkelerin durumlarının tespit edilmesi, küresel yazın açısından da önem arz etmektedir.

Bahsi geçen bu dört ülke haricinde; Ortadoğu coğrafyasında yer alan diğer 13 ülke olan Mısır, İran, Irak, Suudi Arabistan, Suriye, Birleşik Arap Emirlikleri, Filistin, Lübnan, Umman, Kuveyt, Katar, Bahreyn ve Kıbrıs Rum Kesimi için ise henüz özel bir yasaya yer verilmemiş olması kamu yönetimine ait bir eksiklik olarak görülebilir. Her ne kadar pratik sahada yeterli düzeyde yarar sağlamamış olsa dabil ülkenin bilgiye erişim konusunda yasal düzenlemeye gitmiş olması, Ortadoğu coğrafyasında vatandaşlara sağlanan güvenceler açısından önem arz etmektedir. Bu nedenle durum tespit yönünden; geri kalan ülkelerde; “bilgiye erişim” konusunda özel birer yasaya sahip olmayan “rejimler” aşağıda incelenmeye alınmıştır. İncelemede bilgiye erişim konulu yasama ön süreçleri ve varsa yasa tasarıları değerlendirmeye alınmış olup, böylesi bir yasama hazırlığının olmadığı ülkeler için de mevcut anayasal metinler veya denk içtihatlar tespit altına alınmak istenmiştir.

4. Ortadoğu’da Bilgi Edinme Hakkı Üzerine Hukuksal Altyapıya Sahip Olmayan Ülkeler

Çalışmanın ana temasını oluşturan bu bölümde; bilgi edinme alanında yasal düzeyde düzenlemeye henüz gitmeyen 13 Ortadoğu ülkesine ait mevcut bilgi edinme hakkı pratikleri ve ifade özgürlüklerine sağlanan kolaylıklar hakkında genel bir görünüm sunulmaktadır.

4.1. Mısır

Mısır’da bilgi paylaşımı adına getirilen yasal düzenlemeler, düşünce özgürlüğünü artırma yerine hukuk veya içtihatla yasaklama getirme üzerine tasarlanmıştır. Ülke, Fransız *Sınır Tanımayan Gazeteciler* tarafından yapılan sıralamaya göre enformasyon özgürlüğü alanında 180 ülke arasında 158. sırada (50.17 endeks puanı) yer almaktadır. Söz konusu sıralamada RWB endeks puanı sıralaması alt sıralara indikçe artarak 100 puana yaklaşmaktadır (Rsf.org, 2015).

Mısır Anayasasında yer alan hükümlere bakıldığında, gazetecilik ve haberleşme özgürlüğünü güvenceye alan 210 nolu maddesi hariç, diğer maddeler, söz konusu görünümün temel göstergeleridir. Buna rağmen, idari yünden tansiyonu

düşük tutma gerekçesiyle Mısır'da, bilgiye erişim hakkı üzerine genelde yönetimde şeffaflık ve gerekmedikçe de gizliliğin uygulanmaması yaklaşımı ağır basmaktadır (Polimeno, 2015: 63). Yine, devlet icraatlarına ait gizlilik yerine, şeffaflık ilkesi gereği getirilen güvence standartları, böylelikle anayasada yer bulmuştur. Örneğin 106 nolu madde, parlamentonun aldığı toplantı kararlarının halka duyurulması zorunluluğunu anayasal güvence altına almıştır. Cumhurbaşkanı, Başbakan, Meclis Başkanı veyahut meclisin 20 üyesi tarafından özel bir ricada bulunulmadıkça, bu konuda kısıtlama getirilememektedir (Duran ve Özdemir, 2012: 185). Benzer şekilde, Anayasanın 169 nolu maddesi gereği, kamu güvenliği konusunda ve ahlaki yönden bir sakınca görülmedikçe, mahkeme kararlarının da halka duyurulması gereği üzerinde durulmuştur (Constituteproject.org, 2015). 115 ve 118 nolu maddeler, devlet bütçesi ve mali harcamaların da bütçe hazırlama süreçlerine müdahale yönünden şeffaflık kazanması açısından düzenlemeler getirmektedir. 49 nolu madde ise bilimsel araştırma, edebiyat, sanatsal ve kültürel yenilikçilik ve üretim gibi konularda özgürlükleri güvence altına almayı hedeflemiştir (Feuille, 2011: 244).

Bununla birlikte bu tip özgürlüklerin elde edilebilmesi için bilgiye erişim süreçlerinin de güvence altına alınması gerekirken, bu konudaki eksiklikler hedeflenen özgürleşme alanlarında gecikmeye yol açmaktadır. Bilgiye erişim hakkına ait olumlu hüküm içeren belli başlı yasalar birkaç tanedir. Örneğin; 1992 tarihli, 95 nolu Sermaye Piyasaları Yasası'nın 6 nolu maddesi, 89 nolu 1998 tarihli Kamu İhale Yasası'nın özellikle 3 nolu ve 88 nolu maddesi ve 2003 tarihli Merkez Bankası ve Bankacılık Sektörü Yasası'nın 73 nolu maddesi öne çıkanlardır (Elsaman ve Alshorbagy, 2011: 56). Kamu İhaleleri Yasası, kamu ihale sürecinin şeffaflık kazanması, eşit fırsatların ve rekabet şartlarının sağlanması gibi hükümler içermekle birlikte, duyuruların günlük gazeteler ve yardımcı medya kanalları aracılığıyla yapılması konusunda da zorunluluklar getirmiştir. Merkez Bankası ve Bankacılık sektörüne ilişkin olan yasa ise bankanın mali durum bildiriminin her üç ayda bir 2 farklı gazetede yayınlanmasını ve Mısır muhasebe standartlarına uygun bir raporda bu ilama eklenmesi zorunluluğunu getirmiştir. Sermaye Piyasaları Yasası ise ara yıl ve yıllık mali durum raporlarının benzer şekilde 2 farklı günlük yayın yapan gazete yayımlanması, yayınlardan birinin de Arapça olması konusunda zorunluluk getirmiştir. Öte yandan; bilgiye erişim ve paylaşım ile yayılımına karşı ağır hükümler içeren yasalar ağırlıkla yer almaktadır. Bunlar arasında öne çıkanlar ise; Ceza Yasası 80/ d maddesi, 351960 sayılı İstatistikler ve Nüfus Sayımı Yasası ve 3 nolu maddesidir (Right2info.org, 2015). İlâveten, yine İstatistikler ve Nüfus Sayımı Yasası'nın 4 nolu maddesini değiştiren 281982 nolu yasa, Kamusal Seferberliğe ilişkin 871960 nolu yasada değişikliğe giden 121999 nolu yasa ve 471978 nolu Memuriyet Yasasınının 77 sayılı maddesinin 7 nolu fıkrası da aynı şekilde yoğun kısıtlar getirmektedir. Ceza Yasası ülkenin iç durumuna ilişkin söylenti ve haberlerin yapılıp yayılmasına ilişkin 6 aydan 5 yıla kadar hapis cezası ile para cezası

verebilme hükümlerine yer vermiştir. İstatistikler ve Nüfus Sayımına İlişkin Yasa ise getirmiş olduğu bir genel hükümlerle, ülkedeki tüm istatistiklerin şayet gizlilik niteliği taşıması söz konusuysa gizli olduğunu ve yayımlanması için taraflardan özel yazılı izin alınması gerektiğini öne çıkarmaktadır.

Verilerin yayınlanma gerekçesi de yalnızca bilimsel gayeler olarak tarif edilmiştir. İstatistiklerin vergilemeye ait ve benzeri yükümlülüklerle ilişkin süreçlerde karar alma mekanizmalarına temel teşkil etmesi veya mahkemelerde delil olarak sunulması yine kabul edilemez olarak öne çıkarılmıştır. 281982 nolu aynı yasada değişiklik yapan yasa ise, istatistik toplama süreçlerinde yer alan çalışanların bu bilgileri yayma ve paylaşma durumlarında 1 aydan 6 aya kadar hapis cezası ile para cezasına maruz kalabileceklerini hüküm altına almıştır (Right2info.org, 2015). Kamusal seferberliğe ilişkin yasanın 35 nolu maddesi, seferberliğe neden olabilecek bilgilerin yayılması konusunda para cezası ve hapis cezası hükmünün verilebileceğini, 36 nolu maddesi ise kamusal seferberliğe ait bir faaliyette yer alıp gizli bilginin devlete ait bir birime ait olduğu takdirde paylaşımının yine para ve hapis cezasına neden olabileceğini vurgulamaktadır. Memuriyet Yasası'nın 77 nolu maddesi 7 nolu fıkrası ile memurları iş gördükleri alanlardaki gizli bilgileri açıklamaktan men ederken, 8 nolu fıkrası da memurları şahit oldukları olaylara ait bilgi paylaşımından da alıkoymaktadır (CIPE[web].org, 2015).

Harvard İşletme Okulu'ndan ünlü iktisatçı Michael Porter'in danışma kurulu başkanlığını yaptığı Sosyal İlerleme Zarureti (Social Progress Imperative, 2015) adlı bağımsız çalışma grubu, 2012 yılından bu yana 54 farklı göstergeye göre uluslar arası bir endeks sıralamasına gitmektedir. Tüm dünya ülkelerinin sıralamaya alındığı Sosyal İlerleme Endeksine (SPI) göre; Mısır 161 ülke arasında iyi halin temelleri sıralamasında 78 nolu (67.59 toplam puan) sırada yer almaktadır. Aynı sıralamaya etki eden 4 temel göstergeden ilki olan temel bilgiye erişimde Mısır; dünya 84'üncüsü (87.78 puan), ikincisi olan enformasyon ve iletişime erişimde ise dünya 79'uncusu (66.03 puan) olmuştur.

Mısır; Almanya menşeli Uluslararası Şeffaflık Örgütü'nün 2014 yılında gerçekleştirdiği çalışmaya göre, 175 ülke arasından Uluslararası Yolsuzluk Algılama Endeksine göre (CPI); 37 puanla 94 nolu sırada yer almıştır (Transparency.org, 2017). Mısır'ın Arap Baharı olaylarının yaşandığı dönemden önceye rastlayan 2009 yılından 2016 yılına değin ilan edilen yıl bazlı değişen sıralama değerlerine tekâmül eden bir tablo görseli aşağıda sunulmak istenmiştir. Görüldüğü üzere, toplumsal olayların görüldüğü dönem sonrasına rastlayan 2011 yılı sıralamasında Mısır; 112'inci iken, 2014 yılına gelindiğinde görece bir iyileşme yaşanarak 94 nolu sıralamaya yükselmiş, olayların başladığı dönem öncesi 2010 yılı 98'inci sıralamasına tekrar yaklaşmıştır. Mısır Sayıştay Başkanı Cinina'nın da gündeme getirdiği üzere, Mısır'da tespit edilen yolsuzluk miktarının 70 milyar doların üze-

rinde olduğu söylentileri 2015'deki görece iyileşmenin 2016'da neden düştüğüne biraz olsun açıklık getirmektedir (TRThaber[web], 2015)

Tablo 1. Mısır'ın 2009-2016 yılları arası, Uluslararası Şeffaflık Örgütü Yolsuzluk Algılama Endeksi (CPI) dünya ölçeği sıralaması (Transparency.org, 2017).

Yıl	CPI Dünya Sıralaması
2009	111
2010	98
2011	112
2012	118
2013	114
2014	94
2015	88
2016	108

4.2. İran

İran bilgiye erişim konusunda hazırlamış olduğu yasa ile bilgiye erişim hakkında hukuk rejimi geliştirmek isteyen 104 ülke arasına girmeye adaydır. Nitekim 2009 yılında Bilgiye Erişim Hakkı üzerine bir yasa çıkarılarak, uygulanma takvimi içinde 3 aylık bir süreç öngörülmüştür. Buna rağmen İran; Fransız *Sınır Tanımayan Gazeteciler* tarafından yapılan sıralamaya göre, 180 ülke arasında 173. (72.32 endeks puanı) sırada yer almaktadır (Rsf.org, 2015). Ülkedeki iç siyasal hareketlilik nedeniyle bu yasanın uygulanması ve diğer idari süreçlerle etkinlik kazanması 5 yıldan uzun bir süre almıştır. Son olarak, 2014 yılında öncede 2009 yılı itibariyle çıkarmış olduğu bilgiye erişim yasasında yine değişikliğe giderek, yasaya ait uygulamaların yaşama geçirilmesine güç kazandırmak istenmiştir. Bununla birlikte 22 Kasım 2014 kararları ile getirdiği Bakanlar Kurulu Düzenlemeleri ile de bu çabalara ilave destek sağlamıştır.

Getirilen yeni düzenlemelerle İran vatandaşlarının hem ilişkin dokümanlara ulaşım, hem de bilgiye erişim sınırlamaları alanlarında yetkinlik kazanması gayesi öne çıkarılmıştır. Örneğin 8 nolu madde, kuruluşlara bilgi edinme talebi geldiği takdirde, 10 gün içerisinde cevap verme zorunluluğu getirmiştir. Bilgi edinme süreçleri yasada geçmese de, kurumlara bu alanda talepte bulunanlara yardımcı olma zorunluluğu getirilmiştir (Bagheri ve Hassan, 2015: 93). Yasa kimi bilgilerin önceden ilamına ilişkin zorunluluk getirmiş olsa da kuruluşlar için bu şartı yerine getirmeyenlere karşı açık bir ceza hükmü de tarif edilmiştir. Kilit roldeki bazı bakanlıkların temsilcilerinden oluşan bir enformasyon komisyonunun kurulması zorunluluğu getirilmiştir. Bununla birlikte, söz konusu komisyonu bağlayıcı karar verme yetkisi tanınmadığı görülmektedir. Komisyonun, koymuş olduğu kuralların da devlet başkanının onayından geçmesi zorunluluğu getirmektedir. Devlet sırları, kişisel bilgilerin paylaşımı ve kamusal ahlak değerlerine aykırı materyallerin

paylaşımı yine yasak getirilen başlıklar olarak tarif edilmiştir. Bununla beraber, kurumlara, bilgi edinmek isteyenlerin dilekleri yerine getirilemediği takdirde yazılı cevap verme zorunluluğu konusunda bir yaptırım getirilmemiştir. Komisyon, bir temyiz veya şikâyet dinleme birimi olmaktan uzak olup, yalnızca bilgi edinme konusuna ait genel düzenlemelere ilişkin kararsızlıkları giderme aracı olarak hizmet vermektedir(Freedominfo.org, 2015).

Bilgi Edinme Hakkının tamamlayıcısı olan ve enformasyon özgürlüğüne giden iki temel unsurdan biri olan ifade özgürlüklerine güvence sağlayan hüküm, 1979 tarihli İran Anayasasının 24 nolu maddesinde yer almıştır (Saffari, 1993: 67). Aynı anayasasının 168 nolu maddesi, basın ve yayına karşı açılacak yargı sürecinin halka açık bir şekilde yürütülmesi gereği üzerinde durmuştur. Buna rağmen ülkede basın ve yayın özgürlüğü hususunda İslami ve kamusal haklara zarar gelmesi hususlarında kanunla sınırlama getirileceği de yine aynı anayasada yer almaktadır. Nitekim 1985 tarihli basın kanunu ile ifade özgürlüklerine sınırlama getirilmiştir.

Sosyal İlerleme Endeksine (SPI) göre; İran 161 ülke arasında iyi halin temelleri sıralamasında 102 nolu (61.14 toplam puan) sırada yer almaktadır. Aynı sıralamaya etki eden 4 temel göstergeden ilki olan temel bilgiye erişimde İran; dünya 70'incisi (91.89 puan), ikincisi olan enformasyon ve komünikasyona erişimde ise dünya 117'incisi (47.80 puan) olmuştur (Socialprogressimperative.org, 2015). İran; Almanya menşeli Uluslararası Şeffaflık Örgütü'nün 2014 yılında gerçekleştirdiği çalışmaya göre, 175 ülke arasından Uluslararası Yolsuzluk Algılama Endeksine göre 27 puanla 136 nolu sırada yer almıştır (Transparency.org, 2017). 2009 yılından 2016 yılına değin ilan edilen ve yıl bazlı değişen sıralama değerlerine karşılık gelen bir tablo görseli, aşağıda İran için de sunulmaktadır. İran Cumhurbaşkanı Ruhani'nin kardeşi ve danışmanı Hasan Feridun'un gözaltına alınması ve aynı yıl 2017'de serbest bırakılması İran'daki kamuoyundaki güven düzeyini bir nebze düşürmüş olsa dahi 2014'den günümüze gerçekleşen görece iyileşmenin temelini İran Yolsuzluk Araştırma Komisyonu'nun takdir toplayan çalışmalarının hazırladığı rahatlıkla ifade edilebilir (Hurbakis.net[web], 2017)

Tablo 2. İran'ın 2009-2016 yılları arası, Uluslararası Şeffaflık Örgütü Yolsuzluk Algılama Endeksi (CPI) dünya ölçeği sıralaması (Transparency.org, 2017).

Yıl	CPI Dünya Sıralaması
2009	168
2010	146
2011	120
2012	133
2013	144
2014	136
2015	130
2016	131

4.3. Irak

Irak Hükümeti, 2011 yılında “İfade, Toplantı Yapma ve Barışçıl Protesto Eylemleri” üzerine bir taslak yasa ortaya çıkarmıştır. Temsilciler Konseyine sunulan ve henüz yasalaşmayan yasa tasarısına ilişkin getirilen BM İnsan Hakları Gözlem Birimine ait eleştirilerde, insan haklarının kısıtlanmasına ait önlemlerin çıkartılması gereği üzerinde durulmuştur (Hrw.org, 2015). Yasa tasarısının 10 nolu maddesi, Iraklıların barışçıl yolla fikirlerini ifade etme ve gösteriler yoluyla hak talep etme hakkına sahip olması gerektiğine dikkat çekilmiştir. İfade özgürlüğü ve bilginin yayılımı açısından kritik olan düzenlemelere bakıldığında, taslağın 7 nolu maddesi, protestocuların izin alma sürecini, 12 nolu maddesi ise kamusal otoritelerin bu hakkı kamusal menfaatler ve genel kamu etiği nezdinde bu toplantı hüviyetini kısıtlama yetkisini düzenlemiştir (Romano, 2014: 553). Bununla birlikte yasa taslağının getirdiği en kritik uygulamalardan biri, 2 nolu faslın 5 nolu maddesi ile gelen 10 yıla kadar hapis cezasının, suç sayılan ifadeleri içeren konuşma eylemlerine yönelik getirilebilmesi üzerine olmuştur. 13 nolu madde, dini inançları ve kamusal kutsal sayılan sembol ve ibadetlere getirilebilecek hakaret dolu eylemlerin 1 yıla kadar hapis cezası ve para cezasına neden olabileceğini öngörmektedir. Irak'ta buna ait bir yasal düzenleme tam olarak yer almıyor olsa da; uluslar arası Sivil ve Siyasal Haklar Taahhüdü ve Irak'ın kendi Anayasal metinleri, bilgi arayışı, erişim ve kullanma özgürlüğü ile herkesin ifade özgürlüğüne sahip olması gerekliliği üzerine garantör olmaktadır (Katzman, 2011: 14). Yasa genelinde bilgiye erişim hakkının ön şartları olan yasal ve kurumsal değişikliğe gitme gereksinimleri atlanarak doğrudan bu hakkın gerekliliği üzerinde durulmuştur.

Irak'ta halen 1969 yılına ait ceza yasası ve 1968 yılına ait Basın Yasası yürürlükte iken idari kapasiteleri arttırmaya yönelik bir düzenleme olmadan vizyon hükümleri ile mevcut kısıtlayıcı yapının devam ettiriliyor olması bilgiye erişim ve ifade özgürlüklerine ait genel endişelerin özeti niteliğindedir (Article19.org, 2015). Fransız *Sınır Tanımayan Gazeteciler* tarafından yapılan sıralamaya göre 180 ülke arasında 153. sırada yer almaktadır (Rsf.org, 2015). Sosyal İlerleme Endeksine (SPI) göre de; Irak, Dünyada “iyi halin temelleri” sıralamasında 117 nolu (55.29 toplam puan) sırada yer almaktadır. Burada 4 temel göstergeden ilki olan temel bilgiye erişimde Irak; Dünya 110'uncusu (69.59 puan), ikincisi olan enformasyon ve iletişime erişimde ise Dünya 101'incisi (56.39 puan) olmuştur (Social-progressimperative.org, 2015). Irak; Uluslararası Şeffaflık Örgütü'nün 2014 yılında gerçekleştirdiği çalışmaya göre, 175 ülke arasından Uluslararası Yolsuzluk Algılama Endeksine göre 16 puanla 170 nolu sırada yer almıştır (Transparency.org, 2015). 2009 yılından 2016 yılına değin ilan edilen yıl bazlı değişen sıralama değerlerine tekâmül eden bir tablo görseli Irak için aşağıda sunulmak istenmiştir.

Tablo 3. Irak'ın 2009-2016 yılları arası, Uluslararası Şeffaflık Örgütü Yolsuzluk Algılama Endeksi (CPI) dünya ölçeği sıralaması (Transparency.org, 2017).

Yıl	CPI Dünya Sıralaması
2009	176
2010	175
2011	175
2012	169
2013	171
2014	170
2015	161
2016	166

4.4.Suudi Arabistan

Suudi Arabistan, gerek kitaplar, dergiler ve genel medya araçları üzerinden, gerekse de internete erişim üzerinden getirdiği yasak ve sansürler kapsamında bilgiye erişim rejiminde en yasakçı ülkelerden biri konumundadır. Bu konuda Fransız *Sınır Tanımayan Gazeteciler* tarafından yapılan sıralamaya göre Suudi Arabistan; Suudi medya ve internet kanallarında gerekçesiz sansür uygulaması yönünden aynı daldaki 180 ülke arasında 164. sırada yer almaktadır (Rsf.org, 2015). Bilgiye erişim konusunda özel bir yasal düzenlemeye sahip olmayan Suudi Arabistan'da 1982 yılında, Basın ve Yayıncılık alanında Kraliyet Fermanı çıkartılmış ve Suudi Krallığı içerisinde hükümet yoluyla kitaplar, gazeteler ve dergiler üzerine getirilecek düzenlemelerin genel çerçevesi ile ülkede basılacak yabancı yayınların içeriği öngörülmüştür (Kalathil ve Boas, 2010: 128). Suudi vatandaşlarını rahatsız edici, diğer vatandaşlar arası huzursuzluk oluşturucu ve kraliyet ailesi ile İslami değerlere aykırı yayın yapılması da aynı fermanla yasaklanmıştır.

Suudi yönetimi, Yönetişimin Temel Yasası adını verdiği bir yasal metni, 1992 yılında gayri resmi bir Anayasal metin olarak kabul etmiştir. Bu metnin 39 nolu maddesi, kitle medya araçlarının kullandığı dilin sivil ve kibar bir üsluba sahip olması gerektiği, ulusal eğitimi ve birliği güçlendirmesi gerekliliği üzerinde durmuştur (Kalathil ve Boas, 2010: 106). Düzen bozucu, bölücü, ulusal güvenliğe ve devlet ilişkilerine zarar verici, insan haklarına aykırı yayıncılık yasaklanmıştır. Medya kanalları ile diğer bilgi kanallarına ait sorumluluk ise İçişleri Bakanlığı'na bırakılmıştır. Bakanlık, sansürden sorumlu mercii olarak da atanmıştır. Ayrıca bağlı bir Yayınların Yönetimi Bölümü de tüm yayınların ve gazete ve dergilerde yer alan temaların kontrol edilmesinden sorumlu tutulmuştur. Ayrıca, Suudi Arabistan'da Enformasyon Bakanlığı'nın 1994 yılından bu yana kadınlara ait dergileri yasakladığı görülmektedir (Kalathil ve Boas, 2010: 119).

Suudi Arabistan, Sosyal İlerleme Zarureti adlı çalışma grubunun; Sosyal İlerleme Endeksine (SPI) göre, dünyada "iyi halin temelleri" sıralamasında 61 nolu (70.46 toplam puan) sırada yer almaktadır. Burada 4 temel göstergeden ilki olan

temel bilgiye erişimde Suudi Arabistan; dünya 40'ncısı (96.00 puan), ikincisi olan enformasyon ve komünikasyona erişimde ise dünya 77'ncisi (66.45 puan) olmuştur (Socialprogressimperative.org, 2015). Suudi Arabistan; Almanya menşeli Uluslararası Şeffaflık Örgütü'nün 2014 yılında gerçekleştirdiği çalışmaya göre, 175 ülke arasından Uluslararası Yolsuzluk Algılama Endeksine göre 49 puanla 55nolu sırada yer almıştır (Transparency.org, 2017). Suudi Arabistan bu iyileşmeyi devam ettirememiş ve eski ortalama düzeyine 2016 yılı itibariyle tekrar ulaşmıştır. 2009 yılından 2016 yılına değin ilan edilen yıl bazlı değişen sıralama değerlerine tekabül eden bir tablo görseli, Suudi Arabistan için de aşağıda sunulmak istenmiştir.

Tablo 4. Suudi Arabistan'ın 2009-2016 yılları arası, Uluslararası Şeffaflık Örgütü Yolsuzluk Algılama Endeksi (CPI) dünya ölçeği sıralaması (Transparency.org, 2017).

Yıl	CPI Dünya Sıralaması
2009	63
2010	50
2011	57
2012	66
2013	63
2014	55
2015	48
2016	62

4.5.Suriye

18 Mart 2011 yılından sonra sıkıyönetim ve iç savaş düzeninde yönetime devam eden Suriye'de 2011 yılı öncesinde de bilgiye erişim konulu özel bir yasa metnine rastlanmamaktadır. Bununla birlikte, Suriye Anayasal metninde yer alan 19 nolu madde, bilgiye erişim konulu küresel eğilimlerin yakalanması, sivil toplum ve iş dünyası ile olan beklentilerin bilgiye erişim nezdinde geliştirilmesi konusuna yer vermiştir. Bilginin yayılımı konusunda mevcut sistemlerin hükümet tarafından desteklenmesi ve kültür, eğitim, refah durumu ve çeşitli diğer farkları gözetmeksizin toplumun tüm kesimlerine açık olması gerekliliği, yine aynı maddede dile getirilmiştir. Anayasal metin; iş camiasının gerek teknik gerekse ekonomik yönlerden kurulu mevcut sistemlerin daha iyiye götürülmesi, enformasyon neslinin, bilgi birikiminin ve yayılımının geliştirilmesi gibi konularda destek vermesi gereğine vurgu yapmıştır (Von Maltzahn, 2015: 7). Bununla birlikte, siyasi ortamın getirisi olarak bu adımların atılması konusunda geri kalınmış olduğu, mevcut sistemin çoğunlukla devlet eksenli kalması, kültürel inançlar ve eğitim gibi farkların pozitif anlamda dikkate alınmasında yine geri kaldığı göze çarpmaktadır. Suriye'de sivil toplum oluşumlarına genelde izin verilmemesi, yalnızca devlet güdümlü olanların kurulmasına onay çıkması, bu durumu daha da kötüleştirmektedir. Bu oluşumların başında Suriye Kütüphaneler Vakfı gelmektedir. Vakıf direktörlüğünde ülkede profesyonel

kütüphaneciliğin dahi yeterince gelişmediğine dikkat çekilmektedir. Suriye’de günümüz iş sektörleri, ticari sektörler ve mali yatırımlar üzerine yoğunlaşmaktadır. Mevcut sektörlerde de, böylesi kontrol altında tutulan bir siyasi ortam neticesiyle çoğu projede bilgiye erişim gereksinimleri geri plana atılmaktadır (Redressonline.com, 2015). Suriye’de ayrıca 1975 yılında kurulmuş olan Suriye Yayın Dağıtım ve Genel Koordinasyon Kurumu (GSCDP), yine yayınlarda sansür konusuyla ilgili bir kuruluş konumunda yer almaktadır. Böylelikle, gazeteler, dergiler ve kitaplarda sansür uygulamaları yapılmaktadır. Kuruma iktidar partisi Baas Parti, Enformasyon Bakanlığı ve Suriye Ordusundan üyelerin katılımı söz konusu olup, sansüre ait yönetim kurulu kararları, bu kompozisyon altında çıkmaktadır. GSCDP, herhangi bir yayına ait tüm kontroller, yayının dağıtımını, dağıtım ve basım sayısı kararları gibi konularda da tam yetkilidir. Ayrıca Suriye topraklarına giren kitaplara ait yayın yasaklarına dair kararlar da verebilmektedir. Buna rağmen, internet, sesli ve görsel kitle medya yayıncılığı konusunda Suriye’de geri kalmış bir durumdan söz etmek güçtür. Nitekim çeşitli sosyal medya araçlarının internet üzerinden kullanımı mevcut olup, Suriye Devrim TV, Suriye Alşebab Kanalı, Alghad TV, Radion Alkul, Hawa FM ve Radio Smart gibi onlarca televizyon ve radyo kanalı çevrimiçi olarak da hizmet vermeye devam etmektedir (Marrouch, 2014: 24). İnternete bağlı erişimle mümkün olan, sayılan bilgiye erişim alternatifleri için kütüphanelerin sunduğu hizmetler de kritik bir önem kazanmıştır. Bununla birlikte, kütüphanelere erişim, sıkıyönetim ve iç çatışmalar nedeni ile riskli bir konumdur. Başka bir deyişle, bazı kısıtlamalarla birlikte, internete bireysel ve serbest erişim, bilgiye erişimdeki yegâne kanallardan biri konumundadır (Charaf, 2014).

Fransız *Sınır Tanımayan Gazeteciler* tarafından yapılan sıralamaya göre enformasyon özgürlüğü dalında; 180 ülke arasında Suriye 177. sıradadır (Rsf.org, 2015). Amerikan Sosyal İlerleme Zarureti adlı çalışma grubuna ait, Sosyal İlerleme Endeksine (SPI) göre ise, dünyada “iyi halin temelleri” sıralamasında 56.14 toplam puan almıştır. Burada 4 temel göstergeden ilki olan temel bilgiye erişimde 84.92 puan almış, ikincisi olan enformasyon ve iletişimdeki erişimde ise 34.98 puan almıştır (Socialprogressimperative.org, 2015). Suriye endeks puanları üzerinden dünya sıralamasına alınmayan ülkeler arasındadır. Temel bilgiye erişim puanlamasını oluşturan, yetişkin okuryazarlığı, ilk orta ve üst düzey eğitim imkânlarına erişim, eğitimde kadın erkek eşitliği gibi faktörlere dayalı olarak, ülkede geniş yasal zeminin kazandırılmış olması sebebiyle yüksek bir puan kazanmıştır. Öte yandan; cep telefonu kullanımı, internet kullanımı ve basın özgürlüğü endeksi üzerinden kazanılan puan 34.98 ile oldukça düşük bir düzeyde kalmıştır. Çalışma grubu tarafından 4 etmen arasında ortalama 40 puandan düşük puan alan ülkeler dünya sıralamasına alınmamasına rağmen, alınan puan ile enformasyon ve telekomünikasyona erişim başlığında dün-

yada en geri sıralarda yer aldığı karşılaştırmalı bir bakış ile ifade edilebilir. Örneğin bağımsız bir karşılaştırmalı örnekte Afrika kıtasında yer alan Gine 48.69 puan ile dünyada 161 ülke arasında 114'üncü sırada yer almaktadır.

Suriye; Alman asıllı Uluslararası Şeffaflık Örgütü'nün 2014 yılında gerçekleştirdiği çalışmaya göre, 175 ülke arasından Uluslararası Yolsuzluk Algılama Endeksine göre 20 puanla 159 nolu sırada yer almıştır (Transparency.org, 2015). 2009 yılından 2016 yılına değin ilan edilen yıl bazlı değışen sıralama değerlerine tekâmül eden bir tablo görseli Suriye için de aşağıda sunulmak istenmiştir. Ülkeye ait sığınmacı yardımları üzerinden çıkan yolsuzluk haberleri ise 2017'ye değin son birkaç yıldaki gerilemenin açıklayıcısı konumundadır.

Tablo 5. Suriye'nin 2009-2016 yılları arası, Uluslararası Şeffaflık Örgütü Yolsuzluk Algılama Endeksi (CPI) dünya ölçeği sıralaması (Transparency.org, 2017).

Yıl	CPI Dünya Sıralaması
2009	126
2010	127
2011	129
2012	144
2013	168
2014	159
2015	154
2016	173

4.6. Birleşik Arap Emirlikleri

On fasıl ve 154 maddeden meydana gelen Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) Anayasası, bilgiye erişim hakkında herhangi bir düzenlemeye gitmemiştir. Ülkede 1999 yılında kurulan Enformasyon Kurumunun kuruluşuna ilişkin yasa ile 2007 yılında çıkarılan Enformasyon Kurumunun bazı birimlerinin transferine ait hükümler içeren yasa dışında, enformasyon konulu başka yasaya da yer verilmemiştir. BAE; 1941 yılında kurulup 1980 yılından günümüze bilgi ve haberleşme özgürlüğü ile demokrasi üzerine ülkeler nezdinde gözlem yapan Özgürlük Evi (Freedom House) adlı bağımsız gözlem kuruluşuna göre de yıllık değerlendirmelerde “özgür kabul edilemeyecek” bir medya yapısına sahiptir (Kalathil ve Boas, 2010: 106).

Fransız *Sınır Tanımayan Gazeteciler* tarafından yapılan sıralamaya göre 180 ülke içinde BAE 118. sırada yer almasına rağmen, yine BAE'nin ilerleme nezdinde aldığı yıllık basın özgürlüğü indeks puan değeri yine düşük düzeydedir (Rsf.org, 2015). Sosyal İlerleme Zarureti adlı çalışma grubunun; Sosyal İlerleme Endeksine (SPI) göre Birleşik Arap Emirliği, dünyada “iyi halin temelleri” sıralamasında 43 nolu (74.16 toplam puan) sırada yer almaktadır. Burada 4 temel göstergeden ilki olan temel bilgiye erişimde; dünya 57'incisi (93.94 puan), ikincisi olan enformasyon ve iletişim erişimde ise dünya 30'uncusu (82.60 puan) olmuştur (Socialprogressimperative.org, 2015).

2007 yılında Şeyh Muhammed bin Raşid El Maktum tarafından gazetecilerin işlerinden dolayı tutuklanması ve hapis cezası alması yasaklanmış iken, aynı dönemde kamusal düzene aykırı materyaller paylaşımına getirilen yasak, aksi yönde bilgiye erişim hakkına zarar vermektedir. Dubai Medya Şehri ve twofor 54 adı verilen medya yayın sektörü, bölgelerin sermaye yönünden güçlü yayıncılık profili ile BAE'nin; pan-Arap bölgesi yayıncıları, Ortadoğu yayıncılık merkezi ve Orbit Showtime yayın ağı gruplarına da ev sahipliği yapması, ülkede bilgiye erişim kabiliyetini nispi olarak üst sıralara taşımıştır. Ülkede hükümetin veya kraliyet üyelerinin eleştirilmesine izin verilmemektedir (Hamade, 2009: 1501). BAE'de ülkenin şerefine ve dine hakarete bulunma suçu hapis cezası ile cezalandırılmaktadır.

Ülkede siyasal yönden güdümlenen basın özgürlüğü sözde ihlal suçları ağır şekilde cezalandırılabilir. Örneğin 2012 yılında BAE'de yerel düzeyde çalışan bir kamu görevlisinin bir deniz hizmetleri işçisine uyguladığı şiddeti filme alıp YouTube adlı video paylaşım sitesine yükleyen bir ülke vatandaşının tutuklandığına şahit olunmaktadır. Müslüman Kardeşler grubuna verilen her türlü destek de yine ülkede ağır şekilde cezalandırılmaktadır. Twitter adlı sosyal paylaşım platformunda 94 Emirlik görevlisinin Al-İslah adlı yerel parti grubuna üyelikten yargılanmasına ait kısa mesaj (tweet) gönderen iki internet kullanıcısının uzun süreli hapis cezası alması, verilen ağır cezalara örnek teşkil etmektedir. Özellikle yargı haberlerinde; ülkede yabancı gazetecilerin ve gözlemcilerin, mevcut otoritelerce yasaklanması, milli gazetecilerin ise özenle seçilerek bir takım mahkeme ve yargı kararlarına ilişkin haber yayma konusunda görev alması söz konusudur (Macintosh, 2004: 25)

Birleşik Arap Emirliği; Uluslararası Şeffaflık Örgütü'nün 2014 yılında gerçekleştirdiği çalışmaya göre, 175 ülke arasında Uluslararası Yolsuzluk Algılama Endeksine göre 70 puanla 25 nolu sırada yer almıştır (Transparency.org, 2017). 2009 yılından 2016 yılına değin ilan edilen yıl bazlı değişen sıralama değerlerine tekabül eden bir tablo görsel Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) için de aşağıda sunulmak istenmiştir. Görüldüğü üzere BAE'nin stabil sıralama seyri son yıllarda da aynı düzeyde takip edilmiştir.

Tablo 6. BAE'nin 2009-2016 yılları arası, Uluslararası Şeffaflık Örgütü Yolsuzluk Algılama Endeksi (CPI) dünya ölçeği sıralaması (Transparency.org, 2017).

Yıl	CPI Dünya Sıralaması
2009	30
2010	28
2011	28
2012	27
2013	26
2014	25
2015	23
2016	24

4.7. Filistin

Fransız *Sınır Tanımayan Gazeteciler* tarafından yapılan sıralamaya göre 180 ülke arasında 138. sırada yer alan Filistin'in medya konusunda özgürlüklere verdiği destek konusu uluslararası tanınabilirlik ve ulusal özgürleşme mücadelesi ile aynı paralel gereksinimde ele alması ile özdeş bir görünümde dir (Rsf.org, 2015). Filistin, 2012 yılında gerek vatandaşların gerekse gazetecilerin yeterli yayın özgürlüğü ve ifade serbestliği kabiliyetine sahip olabilmeleri için bir Bilgiye Erişim Yasa Taslağı'na imza atmıştır. Bu hazırlığın geri planında, gerek Batı şeridinde gerekse Gazze'deki yayıncıların bu anlamda daha yüksek düzeyde yayın kabiliyetine erişebilmeleri arzu edilmiştir. Sosyal İlerleme Zarureti adlı çalışma grubunun; Sosyal İlerleme Endeksi (SPI) sıralamasında ise Filistin yer almamaktadır. Filistin; Uluslararası Şeffaflık Örgütü'nün 2015 yılında gerçekleştirdiği Uluslararası Yolsuzluk Algılama Endeksi sıralamasında da yer bulamamıştır (Transparency.org, 2015).

2005 yılındaki ön taslak formunda değişikliğe gidilerek Filistin vatandaşların bilgiye erişimde daha geniş yeterliklere sahip olması gereği üzerinde durulmuş ve 2012 yılının Kasım ve Aralık aylarında Filistinli 4 hukuk uzmanının çalışmasıyla revizyona gidilmiştir. Kısa adı MADA olan Filistin Ramallah grubu destekli Kalkınma ve Medya Özgürlükleri Merkezinin katkılarıyla toplanan komite direktörlüğünde hazırlanan taslak, Cenevre Silahlı Kuvvetlerin Demokratik Yönden Kontrol Merkezi (DCAF) tarafından da mali ve tematik yardım almıştır (Chaban, 2013: 154). Taslak,yasa metni 1 nolu maddesiyle kamu organlarına, 2 nolu maddesiyle bilgiye erişim yönündeki devlet desteklerine ve bilgiye ait erişimde ırk, yaş ve diğer ayrımcı özelliklerin gözetilmesinin gerekliliğine dair düzenlemeye gitmektedir. 4 nolu maddeyle kamu yönetimlerinin bilgi taleplerine cevap verme amaçlı sorumluların atanmasına, 6 nolu madde ile idari makam sahiplerine eğitim verilmesi gerekliliğine, 13 nolu madde ise, bilgi taleplerine 7 gün içerisinde cevap verme zorunluluğuna ait hükümlere yer vermiştir (Right2info.org, 2015). 27 nolu madde, bağımsız enformasyon komiserliği makamının kurulması, 30 nolu madde ise bilgi talebine verilen ret cevabına ait temyiz işlerine bakmada bu komiserliğin yetkili kılınması, yine 30 nolu maddede bu konulardaki nihai kararlarda komiserliğin bağlayıcılık gücünün olması üzerinde durmuştur (Farsoun, 2006: 32). Bununla birlikte, Gazze ve Hamas'taki ayrılıkçı yapı nedeniyle Filistin Yasama Meclisi'nden geçmediği müddetçe bu yasa taslağının yasama gücü elde etmesinin ve uygulanabilirliğinin zorluk taşınması, bilgiye erişim ve kamuda şeffaflık rejiminin önündeki hâlihazırdaki diğer engeller olarak görülmektedir.

4.8. Lübnan

Fransız *Sınır Tanımayan Gazeteciler* tarafından yapılan sıralamaya göre Lübnan, 180 ülke içinde 106. sırada yer almaktadır (Rsf.org, 2015). Sosyal İlerleme Zarureti adlı çalışma grubunun; Sosyal İlerleme Endeksine (SPI) göre Lübnan,

dünyada “iyi halin temelleri” sıralamasında 87 nolu (65.89 toplam puan) sırada yer almaktadır. Burada 4 temel göstergeden ilki olan temel bilgiye erişimde, dünya 82’incisi (88.50 toplam puan), ikincisi olan enformasyon ve iletişime erişimde ise dünya 56’ıncısı (72.96 puan) olmuştur (Socialprogressimperative.org, 2015).

Lübnan henüz bilgiye erişim konusunda bir yasa metnine sahip değildir. Lübnan Anayasasının 13 nolu maddesi hem sözlü hem de yazılı ifadeyi güvence altına almaktadır. 16 Ekim 2008 yılında Birleşmiş Milletler Yoksulluk Karşıtı Konvansiyon’a taraf olan Lübnan Medeni Yasasının 2 nolu maddesi, uluslararası antlaşmaların hukuki üstünlüğüne de yer vermiştir. Buna rağmen 70’den fazla ülkede 1993 yılından bu yana faaliyet gösteren Almanya menşeli Uluslararası Şeffaflık Örgütü’nün 2014 yılında gerçekleştirdiği çalışmaya göre, 177 ülke arasından Uluslararası Yolsuzluk Algılama Endeksine göre 27 puanla 136 nolu sırada yer almıştır (Transparency.org, 2017). 2009 yılından 2016 yılına değin ilan edilen yıl bazlı değişen sıralama değerlerine tekabül eden bir tablo görseli Lübnan için de aşağıda sunulmak istenmiştir. 2015 yılı itibariyle görece bir iyileşme yaşanmışsa da Lübnan 2016 yılı indeks sıralamasıyla tekrar 2014’deki sıralamasına gerilemiştir. Ülkede yönetimin, vatandaşların günlük hayatını olumsuz etkileyen sorunlara çözüm bulamamasından dolayı Beyrut’taki Riyad es-Sulh Meydanında 2017 Mart ayı itibariyle gösterilerin yapıyor olması ve bu gösterilerin çöp yönetimindeki yetersizlik ve yolsuzluk karşıtı temalar içeriyor olması, bu gerileme sürecine açıklık getiren bir gelişmedir.

Tablo 7. Lübnan’ın 2009-2016 yılları arası, Uluslararası Şeffaflık Örgütü Yolsuzluk Algılama Endeksi (CPI) dünya ölçeği sıralaması (Transparency.org, 2017).

Yıl	CPI Dünya Sıralaması
2009	130
2010	127
2011	134
2012	128
2013	127
2014	136
2015	123
2016	136

Günümüzde Lübnan’da Arşiv Merkezi tarafından vatandaşlara arşive alınan belgelere erişim imkânları, kamusal ajanslar aracılığı ile sağlanabilirken, yasaklı belgelere ait getirilecek yasakların mahkemeler aracılığı ile verilmesi şartı, genel bir kural olarak belirlemiştir. Kamu Hizmetleri Yasası’nın 15 nolu maddesi gereği, gerekli yazılı izinler alınmadıkça kamu çalışanlarının kamu görevlerine ilişkin açıklama yapmasına yasak getirilmiştir. Aynı yasal düzenlemeler gereği 9, 34, 35 nolu maddeler ve 73 nolu tüzük uyarınca, kabine görüşmeleri, toplantılar, belediye

konseyi görüşmeleri gibi faaliyetlerde alınan kararların duyurulmasına da yasak ve çekinceler getirilmiştir (Right2info.org, 2015).

Lübnan'da 24 Haziran 2010 tarihinde muhbirlerin korunmasına yönelik bir taslak yasa metni Lübnan Ulusal Bilgiye Erişim Hakkı Ağ Kuruluşu tarafından hazırlanarak parlamentoya sunulmuştur. Buna rağmen yasal onama elde edememiştir (Al-monitor.com, 2014). 9 Nisan 2009 tarihinde de Bilgiye Erişim Hakkı için Ulusal Ağ konulu yasa metni yine parlamentoya sunulmasına rağmen henüz yasalaşmamıştır. Bu yasa tasarısı ile şeffaflık ve yozlaşma ile mücadele, vatandaş ve devlet arasında güven ilişkisini geliştirme, kamusal yönetimlere dair bilgi edinme fırsatları öne çıkarılmıştır. Lübnanlı bir vatandaş, bilgi edinme süreçlerinde bir yabancı kişi veya tüzel kişilikle eş fırsatlara tabi tutulmuştur. 15 gün içerisinde bilgi edinme talebine cevap verilmesi zorunluluğu tarif edilirken, yalnızca ulusal güvenlik konulu sırlar veya kişisel gizlilik haklarına ait konularda istisna getirilebilecektir (Karaidy, 2007:143). Vatandaşlara, kendilerine verilen ret cevabına dair temyize gitme imkânı verilirken; yasa geçtiği takdirde bağımsız bir komisyon aracılığı ile de itirazlara dair bağlayıcı hüküm getirme mekanizması kurulabilecektir (Blueprintforfreespeech.net, 2015).

4.9. Umman

Umman'da sultanlık rejimi olduğundan, sultan hakkında demeç verememe yerleşik tabulardan biri olarak görülmektedir. Nitekim internet aracılığıyla dahi olsa sultana getirilen eleştiriler, uzun süreli hapis cezalarına neden olabilmektedir. Umman'da yolsuzlukla mücadele, en fazla önemsenen temalardan biri olmasına rağmen, kamunun bilgiye erişim hakkı yasal güvence altında yok denecek kadar düşük düzeydedir. Umman hükümeti, kimin gazetecilik yapıp, kimin yapamayacağına ait izin verme mekanizması oluşturmuştur. Ayrıca istendiği takdirde gazetecilik yapan kişilerin izinlerini de geri alma yetkisine sahiptir (Naqviand Al-Shihi, 2009: 820).

Ülkede sansür uygulaması yaygın bir uygulama olup, medya kanalıyla kamusal bilgilere erişimi kısıtlanmıştır (Whitaker, 2011). Vatandaşların haberlere erişimi sorunlu bir konu olup, gazetecilerin haber yapma izinleri de hükümete bağlı resmi haber ajanslarının izni ile gerçekleşmektedir. Sultan'ın çıkardığı fermanlar aracılığı ile web siteleri ve bloglara yasaklar getirilebilmektedir. Hükümet izni olmadan vatandaşların toplantı yapma hüviyeti yoktur, ayrıca dernek kurma izni de hükümetten sağlanacak lisans sistemine tabidir. Ülkede tam bağımsız sivil toplum örgütleri dahi kurulamamaktadır (Cpi.transparency.org, 2015). Umman'da bilgiye erişim hakkına ait hiçbir bir yasa teklifi de şimdiye dek gündeme gelmemiştir. Ayrıca 7 kısımdan meydana gelen 1996 tarihli, en son 2011 yılında değişiklik yapılan toplamda 81 maddeli Anayasa metninin hiçbir yerinde, bilgiye erişim üzerinde durulmamaktadır. Metinde, *Kamusal Haklar ve Yükümlülükleri* düzenleyen 3 nolu bölümdeki 29

nolu maddede sadece, kişisel ifade hürriyeti güvence altına alınmak istenmiş ve yasal sınırlılıklar içerisinde yazılı ve sözlü fikir ve ifade özgürlüğü koruma altına alınmıştır (Constituteproject.org, 2015).

Fransız Sınır Tanımayan Gazeteciler tarafından yapılan sıralamaya göre 180 ülke arasında Umman; basın ve ifade özgürlüklerinde 134. sıradaki ülkedir (Rsf.org, 2015). Amerikan Sosyal İlerleme Zarureti adlı çalışma grubuna ait, Sosyal İlerleme Endeksine (SPI) göre, dünyada “iyi halin temelleri” sıralamasında 70.47 toplam puan almıştır. Burada 4 temel göstergeden ilki olan temel bilgiye erişimde 94.62 puan almış, ikincisi olan enformasyon ve iletişimle erişimde ise 75.70 puan almıştır. Umman SPI’ya ait bu endeks puanları üzerinden dünya sıralamasına alınmayan ülkeler arasındadır (Socialprogressimperative.org, 2015). Umman; Almanya’da kurulan Uluslararası Şeffaflık Örgütü’nün 2014 yılında gerçekleştirdiği çalışmaya göre, 175 ülke arasından Uluslararası Yolsuzluk Algılama Endeksine göre 45 puanla 64 nolu sırada yer almıştır (Transparency.org, 2015). 2016 değerlemesiyle de 2015 nispi iyileşmesinin tekrar gerisine düşmüştür. 2009 yılından 2016 yılına değin ilan edilen yıl bazlı değişen sıralama değerlerine tekâmül eden bir tablo görseli Umman için de aşağıda sunulmak istenmiştir.

Tablo 8. Umman’ın 2009-2016 yılları arası, Uluslararası Şeffaflık Örgütü Yolsuzluk Algılama Endeksi (CPI) dünya ölçeği sıralaması (Transparency.org, 2017).

Yıl	CPI Dünya Sıralaması
2009	39
2010	41
2011	50
2012	61
2013	61
2014	64
2015	60
2016	64

4.10. Kuveyt

Fransız Sınır Tanımayan Gazeteciler tarafından yapılan sıralamaya göre Kuveyt, 180 ülke içerisinde basın ve ifade özgürlüklerinde 91. sıradaki ülkedir (Rsf.org, 2015). Nitekim bu sıralaması ile bilgiye erişim hakkına ait yasal düzenleme yapma yoluna giden Ortadoğu ülkelerinden 94. sıradaki İsrail’den dahi ön sırada yer almaktadır. Basın özgürlüklerine ait hoşgörü ortamında bu öncelikli sıralamayı yakalayan Kuveyt, 2007 yılında Birleşmiş Milletler Yozlaşmayla Mücadele Konvansiyonuna taraf olan ülkelerden olmuştur. Amerikan Sosyal İlerleme Zarureti adlı çalışma grubunun, Sosyal İlerleme Endeksine (SPI) göre Kuveyt, dünyada “iyi halin temelleri” sıralamasında 44 nolu (73.96 toplam puan) sırada yer almaktadır. Burada 4 temel göstergeden ilki olan temel bilgiye erişimde, Dünya 44’üncüsü (95.36 toplam puan) ikincisi olan enformasyon ve iletişimle erişimde ise

Dünya 33'üncüsü (81.32 puan) olmuştur (Socialprogressimperative.org, 2015). Başka bir sıralama olan Uluslararası Şeffaflık Örgütü'nün 2014 yılında gerçekleştirdiği çalışmaya göre; Kuveyt, 175 ülke arasından Uluslararası Yolsuzluk Algılama Endeksine göre 44 puanla 67 nolu sırada yer almıştır (Transparency.org, 2015). 2009 yılından 2016 yılına değin ilan edilen yıl bazlı değışen sıralama değerlerine tekabül eden bir tablo görseli Kuveyt için de aşağıda sunulmak istenmiştir. 2011 yılında yolsuzluk sebepli hükümet değışikliğinin ardından kamuoyunda güven kaybı ile gelinen sıralama 2015 yılına değin tekrar bir iyileşme göstermiş olsa da 2016 yılı sıralamasıyla da son 8 yılın en düşük değerine ulaşmıştır. Kuwait Times gazetesinin (2017) araştırmasına göre söz konusu yolsuzluk ve güvensizlik algısının ardında yatan temel sebep, kira hukukunun ülkede yeterince işletilememesinden kaynaklıdır.

Tablo 9. Kuveyt'in 2009-2016 yılları arası, Uluslararası Şeffaflık Örgütü Yolsuzluk Algılama Endeksi (CPI) dünya ölçeği sıralaması (Transparency.org, 2017).

Yıl	CPI Dünya Sıralaması
2009	66
2010	54
2011	54
2012	66
2013	69
2014	67
2015	55
2016	75

Kuveyt, 2008 yılından bu yana Ulusal Anti-Yozlaşma Stratejisini yürürlüğe koymuştur. Bununla birlikte ülkenin bilgiye erişim veya yozlaşmayla mücadele alt sahalarda kapsamlı bir yasal metin henüz oluşturulmamıştır (Benton vd., 2012: 353). Kuveyt Anayasa metninin 36 ve 37 nolu maddesi konuşma ve basın özgürlüğünü koruma altına almıştır. Bununla birlikte hükümetin ulusal güvenlik konulu konulara ilişkin konuşma yasağı getirmesine şahit olunmaktadır. Hatta İslam Dini, Emir, Anayasa, Yargının Bağımsızlığı, Kamu Cezalandırma Birimlerine ait eleştiri içeren materyallerin yasa ile yasaklandığına da şahit olunmaktadır. 2009-2014 dönemi, beş yıllık ulusal kalkınma planı bünyesinde anti yozlaşma yasa tasarısı gündeme gelmiş, 2013 yılında geçen yasa metniyle de rüşvet, ihale suçları gibi suçlar ve bunlara ait manipülasyonlara ait 7 yıllık hapis cezası hükmü getirilmiştir. 2009 yılında muhbirlere ait bir koruma hükmü getirecek yasa taslağı hazırlansa da yasalaşan herhangi bir metin bulunmamaktadır (Right2info.org, 2015). 2013 yılı ve genel seçimleri takip eden Arap Baharı sonrası olarak anılan dönemde, çeşitli boykot eylemlerinin yaygınlaştığına şahit olunmaktadır. Ülkenin üçte birlik nüfus yoğunluğuna sahip Şii nüfusu, 50 üyeli ulusal parlamentoda yalnızca 8 sandalye elde edebilmiş, bu da yurt genelinde protesto eylemlerine neden olmuştur. Nitekim şeffaflık ve hesap verebilirlik talepleri, ülke yönetiminde söz sahibi Kuveyt

Emir’inden daha fazla talep edilmeye başlanmıştır. Kuveyt’te Görsel ve İşitsel Medya Yasası 2007 yılında, Basın ve Yayıncılık Yasası ise 2006 yılında yürürlüğe girmiş, bu iki dalı birleştirmek adına ise 2013 Nisan ayında, bir Birleştirilmiş Medya Yasası hükümet tarafından taslak formuna kazandırılmıştır. Bu taslakta, basın özgürlükleri ve bilgiye erişim konusunda düzenlemeye gidilmemiştir. Önceki yıllarda yalnızca 2009 yılında bilgiye erişim yasası taslak metni hazırlanmış olup, taslağa Kuveyt Şeffaflık Girişimi (Kuwait Transparency Society) adlı sivil toplum örgütü ön ayak olmuştur. 2013 yılında 5 parlamenter tarafından kamusal bilginin tutulması, belgelerin arşivlenmesi ve bilgi talebi süreçlerinin güvenceye alınması gibi konular tekrar gündeme getirilmesi ve taslağın meclise sunulmasına rağmen yasama evresi halen gerçekleşmemiştir (Blueprintforfreespeech.net, 2015).

4.11. Katar

Fransız Sınır Tanımayan Gazeteciler tarafından yapılan sıralamaya göre Katar, 180 ülke arasında basın ve ifade özgürlükleri sıralamasında 113. sıradadır (Rsf.org, 2015). Katar, bilgiye erişim konusunda yasal bir metin oluşturmuş olmamasına rağmen, medya sektöründe nüfuz sahibi bir ülke olarak basın özgürlüklerinde görece olarak iyi sırada yer almaktadır. Örneğin 2010-2013 yılları arasında ortaya çıkan Arap Baharı olaylarında, direnişçi gruplarının medya üzerinden desteklenmesinde rol sahibi olan *Al Jazeera Medya Grubu* ve *Ağt* yine Katar’da yer almaktadır. Katar yine de Özgürlük Evi adlı (Freedom House) bağımsız gözlem kuruluşu değerlendirmelerine göre, bağımsız bir medyaya sahip bir ülke olarak 2014 yılında da kabul görmemiştir (Relly ve Cuillier, 2010: 365). Gazetecilere, yönetici sınıf tarafından uygulanan sansürler ile Anayasal metinde yer alan 46 nolu maddedeki “Katar Emiri hiçbir koşulda eleştirilemez ve Emire ait ifadeler ancak yazılı izin alındıktan sonra yayınlanabilir” ifadesi ülkedeki bu saptamayı destekler niteliktedir. 2014 yılında evrensel bilgi erişimi ve yayımı ilkesi için aksi yönde bir Siber Suç Önleme Yasası yürürlüğe girmiştir. Böylelikle yerel barış ortamını bozucu ve yanlış haberler, ciddi hapis cezaları ile para cezalarına konu olabilmektedir (Cpj.org, 2015). Söz konusu yasa Körfeze kıyısı olan ülkeler grubu tarafından da ifade özgürlüklerine getirdiği ağır kısıtlamalar nedeni ile eleştiri almıştır.

Amerikan Sosyal İlerleme Zarureti adlı çalışma grubuna ait, Sosyal İlerleme Endeksine (SPI) göre, Dünyada “iyi halin temelleri” sıralamasında Katar; 70.60 toplam puan almıştır. Burada 4 temel göstergeden ilki olan temel bilgiye erişimde 97.01 puan almış, ikincisi olan enformasyon ve iletişimle erişimde ise 82.55 puan almıştır (Socialprogressimperative.org, 2015). Katar endeks puanları üzerinden Dünya sıralamasına alınmayan ülkeler arasındadır. Katar, Almanya’da kurulan Uluslararası Şeffaflık Örgütü’nün 2014 yılında gerçekleştirdiği çalışmaya göre, 175 ülke arasından Uluslararası Yolsuzluk Algılama Endeksine göre 69 puanla 26 nolu sırada yer almıştır (Transparency.org, 2017). 2009 yılından 2016 yılına değin ilan

edilen yıl bazlı değişen sıralama değerlerine tekabül eden bir tablo görseli Katar için de aşağıdaki gibidir.

Tablo 10. Katar'ın 2009-2016 yılları arası, Uluslararası Şeffaflık Örgütü Yolsuzluk Algılama Endeksi (CPI) dünya ölçeği sıralaması (Transparency.org, 2017).

Yıl	CPI Dünya Sıralaması
2009	22
2010	19
2011	22
2012	27
2013	28
2014	26
2015	22
2016	31

Telekomünikasyon altyapısının güçlü olması nedeniyle Katar; Ortadoğu ülkeleri arasında Dünya Ekonomik Forumu Ağ Hazır Bulunuşluluk Endeksi (NRI)'ne göre en ileri ülke kabul edilmiştir. Ülkenin bilgi ve iletişim teknolojilerindeki iyiyeye giden göstergeleri, bu değerlendirmede etkili olmuştur. Katar, aynı değerlendirmede hem 2013 hem de 2014 yılları için dünya genelinde 23. sırada kabul edilmiştir. Bu nitelik bilgiye erişimdeki geleneksel kolaylıklar adına olumlu karşılanabilir. Bununla birlikte bilgiye erişime dair yasal metin ile vatandaşların ve gazetecilerin güvence altına alınması gerekliliği devam etmektedir. 5 bölüm ve 150 maddeden meydana gelen Katar Anayasasında 47 nolu madde ifade özgürlüğü, 48 nolu maddede ise basın özgürlüğü konusunda garantörlük sağladığı görülmekle beraber, şeffaflık ve bilgi edinme konulu herhangi bir hükme rastlanmamaktadır (Almeezan.qa, 2015).

4.12. Bahreyn

Bahreyn, 2010 yılı Birleşmiş Milletlerin e-devlet hazır bulunuşluluk değerlendirmelerine göre Ortadoğu'da yer alan ülkeler arasında bilişim altyapısı imkânları nedeni ile ilk sırada yer alan bir ülkedir. Buna rağmen Fransız *Sınır Tanımayan Gazeteciler* tarafından yapılan sıralamaya göre 180 ülke arasında basın ve ifade özgürlüklerinde 163. sıradadır (Rsf.org, 2015). Amerikan Sosyal İlerleme Zarureti adlı çalışma grubuna ait, Sosyal İlerleme Endeksine (SPI) göre ise, dünyada "iyi halin temelleri" sıralamasında Bahreyn, 67.17 toplam puan almıştır. Burada 4 temel göstergeden ilki olan temel bilgiye erişimde 95.29 puan almış, ikincisi olan enformasyon ve iletişime erişimde ise 74.40 puan almıştır (Socialprogressimperative.org, 2015). Bahreyn de endeks puanları üzerinden dünya sıralamasına alınmayan ülkeler arasındadır. Başka bir endeks sıralamasına göz atıldığında, Uluslararası Şeffaflık Örgütü'nün 2014 yılında gerçekleştirdiği çalışmaya göre, 175 ülke arasından Uluslararası Yolsuzluk Algılama Endeksine göre 49 puanla Bahreyn, 55 nolu sırada yer almıştır (Transparency.org, 2015). 2009 yılından 2016

yılına değin ilan edilen yıl bazlı değışen sıralama değerlerine tekabül eden bir tablo görseli Bahreyn için de aşağıdaki gibidir. Bahreyn’de dikkat çeken gerilemenin 2016 yılı ile kamuoyunda oluşan güvensizlik ve haber alamama duygusu ile bağlantılı olduğu düşünülebilir. Bahreyn’in tek bağımsız gazetesi olan Al Wasat’ın Fas ile ilgili bir yolsuzluk haberi yapması sebebiyle kapatılması 2017 yılına ait ve bu bağlantıyı doğrular bir gelişmedir.

Tablo 11. Bahreyn’in 2009-2016 yılları arası, Uluslararası Şeffaflık Örgütü Yolsuzluk Algılama Endeksi (CPI) dünya ölçeği sıralaması (Transparency.org, 2017).

Yıl	CPI Dünya Sıralaması
2009	46
2010	48
2011	46
2012	53
2013	57
2014	55
2015	50
2016	70

14 Şubat 2011 yılında meydana gelen protesto eylemlerinde ülkede getirilen sansür uygulamaları, internetin yavaşlatılması, medya ürünlerinin indirilmesinin yavaş internet sağlayıcı hizmetlerle engellenmek istemesi ve bazı bölgelerin çevrimdışı bırakılması gibi durumlara halk tarafından yoğun bir tepki gösterilmiştir. Ülkede Enformasyon İlişkileri İdaresi (IAA), YouTube, Facebook, Twitter, Al-Bawaba, Arap bölgesel portalı ve Bahrainonline.org gibi pek çok siteyi bağlı bulunduğu Enformasyon Bakanlığı adına 2006 yılından bu yana yasak koymuştur (Callister ve Everson, 2015: 41). Söz konusu İdare Birimi, 2010 yılında, doğrudan Enformasyon Bakanlığı’nın yerine sansürleme faaliyetlerindeki yetkiyi eline almıştır. 2002 yılından bu yana Basın Yasası ve Bilgiye Erişim konusunda iyileşmeye gidileceğinden bahsedilse de herhangi bir yasal düzenlemeye gidilmemiştir (Confinder.richmond.edu, 2015). Konuyla ilişkili dolaylı da olsa tek gelişme, 28 Nisan 2011 tarihinde Bahreyn Hükümetinin Uluslararası Sivil ve Siyasal Haklar Taahhüdü’nün 19. maddesini ihlal ettiğini kabul etmesi olmuştur. 5 bölüm ve 109 maddeden oluşan Bahreyn Anayasasında 23 nolu madde ifade özgürlüğüne ait iken 24 nolu madde de basın özgürlüğüne yer vermiş, ancak hiçbir maddede doğrudan basın özgürlüğü, şeffaflık gibi konulara yer vermemiştir (Al-amer, 2003: 5). 2012 ve 2013 yıllarında gerçekleştirilen yüksek düzeydeki halkla ilişkiler faaliyetlerine rağmen, yine de söz konusu alanlarda yeterli adımların atılmadığı ifade edilebilir. Ayrıca, başkent Manama’yı Arap ülkelerinin turizm ve kültür başkenti yapma konulu çabalara ve ilişkin reformlara rağmen durum değişmemiştir. Yine burada Arap İnsan Hakları Mahkemesi’nin kurulmuş olmasına rağmen, bilgi erişimi ve şeffaf yönetimi güvence altına alacak yasal düzenlemelere yer verilmemesi önemli bir eksiklik olarak görülmektedir (Freedomhouse.org, 2012).

4.13. Kıbrıs Rum Kesimi

Kıbrıs Rum Kesimi, Ortadoğu Coğrafyasında yer alan diğer ülkeler arasında Türkiye gibi Avrupa Birliği'ne entegrasyon ve uyum süreci nedeniyle ayrıcalıklı bir konumda yer almaktadır. Kıbrıs Rum Kesimi, bu süreçte aynı zamanda üyelik statüsü elde etmiş bir ülke olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte tüm Avrupa Birliği ülkeleri arasında bilgiye erişim hakkına dair yasası veya yasa teklifi olmayan tek ülke Kıbrıs Rum Kesimidir. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde ise "bilgiye erişim" konulu bir yasa mevzuatta yer almaktadır. Avrupa İnsan Hakları İhtihatlarına göre bir insan hakkı olarak kabul edilen bilgiye erişim hakkı, buna rağmen müzakere sürecinde bir ön uyum konusunda bir ön şart için diretilen başlıklardan biri olmamıştır. Avrupa Konseyi bölgesinde 40 kadar yönetsel bölge bilgiye erişim yasasına sahip iken; İspanya, Lüksemburg ve Malta gibi üç ülkenin bu konuda taslak yasa metinlerini henüz yaşama geçirmesi söz konusudur (Pappas, 2015: 218). Kıbrıs Rum Kesiminde; Basın Özgürlükleri Yasası, Veri Koruma Yasası, Devlet Arşivleri Yasası, Kamu Sektörü Enformasyonunun Tekrar Kullanımı Hakkında Yasa, Çevresel Bilgi Yasası ve Vatandaşlık Hakları Hakkındaki Yasası gibi yasalar, yakın/ilgili yasalar olmakla birlikte, bilgiye erişim hakkı, yönetimde şeffaflık ve itiraz süreçlerine ait herhangi bir hükme sahip değildir. Ülkede mevcut Devlet Sırlarına Dair Yasa metni de bilgi talepleri toplama konusunda herhangi bir dengeleyici hükme yer vermemiştir (Access-info.org, 2015). Kıbrıs Rum Kesimi Anayasasında ise 19 nolu maddenin 1,2 ve 3 nolu paragrafları, ifade ve konuşma özgürlüğüne yer vererek, bu konuda en yakın temalı düzenlemeler olarak görülebilir (Right2info.org, 2015). Avrupa İnsan Hakları Konvansiyonu'nun 10 nolu maddesi, yine aynı şekilde ifade özgürlüklerini tüm AB üyesi ülkeler için güvence altına alan bir Anayasal güvence olarak kabul edilebilmektedir. Benzer düzenleme, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Anayasası'nın 24. maddesinde düzenlenmiştir.

Fransız Sınır Tanımayan Gazeteciler tarafından yapılan sıralamaya göre 180 ülke arasında basın ve ifade özgürlüklerinde Kıbrıs Rum Kesimi 25. sırada yer alırken, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni 83 nolu sırada yer almaktadır (Rsf.org, 2014). Amerikan Sosyal İlerleme Zarureti adlı çalışma grubunun, Sosyal İlerleme Endeksine (SPI) göre Kıbrıs Rum Kesimi, Dünyada "iyi halin temelleri" sıralamasında 33 nolu (75.95 toplam puan) sırada yer almaktadır. Burada 4 temel göstergeden ilki olan temel bilgiye erişimde; dünya 20'incisi (97.95 toplam puan) ikincisi olan enformasyon ve iletişime erişimde ise dünya 28'incisi (83.40 puan) olmuştur (Socialprogressimperative.org, 2015). Kıbrıs Rum Kesimi, Almanya'da kurulan Uluslararası Şeffaflık Örgütü'nün 2014 yılında gerçekleştirdiği çalışmaya göre, 175 ülke arasından Uluslararası Yolsuzluk Algılama Endeksine göre 63 puanla 31 nolu sırada yer almıştır (Transparency.org, 2015). 2009 yılından 2016 yılına değin ilan edilen yıl bazlı değişen sıralama değerlerine tekabül eden bir tablo görseli Kıbrıs Rum Cumhuriyeti için de aşağıdaki gibidir. Kıbrıs'taki yolsuzluk algısındaki

yükseliş kamu kesiminde geniş yer bulan bir hadiseye bağlanabilir. 2015 yılında, Kıbrıs Rum Yönetiminin Başsavcısı Kostas Kliridis'in, uygunsuz davranışlarından ötürü Başsavcı Yardımcısı Rikkos Erotokritu'nun görevden alınması için Kıbrıs Rum Yüksek Mahkemesine başvuruda bulunmuştur. Nitekim 2016 yılı sıralamasında Kıbrıs Rum kesimi son 8 yılın en düşük sıralamasını görmüştür.

Tablo 12. Kıbrıs Rum Cumhuriyeti'nin 2009-2016 yılları arası, Uluslararası Şeffaflık Örgütü Yolsuzluk Algılama Endeksi (CPI) dünya ölçeği sıralaması (Transparency.org, 2017).

Yıl	CPI Dünya Sıralaması
2009	27
2010	28
2011	30
2012	29
2013	31
2014	31
2015	32
2016	47

5. Sonuç ve Değerlendirme

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin 19. Maddesinde belirtildiği şekliyle bilgiye erişim hakkı ve bu konuda talepte bulunma gayreti, önde gelen insan haklarından biri olarak tanımlanabilir. Günümüzde bilgiye erişim konusu, demokrasinin unsurlarından biri olarak görülmesi, kabul edilebilir bir gerçektir. Ortadoğu ülkelerinin pek çoğunda görülen demokrasinin işletilmesi, işlevsel hale getirilmesi ve eksikliklerin giderilmesine ilişkin sorunlara aranan çözümler, çağın gereklerine uygun modern yaklaşımlardır. Anayasal ve yasal güvence altına alınan ve yönetim süreçlerine dönüştürülebilir bilgiye erişim hakkı, kamu yönetimlerinde etkinliğin ve şeffaflığın sağlanmasına ek olarak vatandaşların devleti daha üst düzeyde hesap verebilir hale getirmesine katkı sağlayacaktır (Yağmurlu, 2009: 89). Ortadoğu ülkelerinin birçoğunda görülen Arap Baharı sonrası toplumsal olayların çıkış noktası ve geri plan nedenleri, bu süreçlerin yakın geçmişte de doğru işletilmemesiyle ilişkilendirilebilir. Vatandaşların hükümet icraatlarını izleme kabiliyeti ve katılımcılığın gelişimine olan katkıları, yine bilgiye erişim hakkının genişletilmesi ve güvence altına alınmasıyla doğru orantılı olarak artabilecektir.

2015 yılı itibariyle nispeten karşılaştırılabilir ve güncel verilere başvurulduğunda; CPI yolsuzluk algılama endeksi (2014 yılı) ve *Sınır Tanımayan Gazeteciler* Grubuna ait RWB endeksi (2015 yılı) enformasyon özgürlüğü dünya sıralamaları sırasıyla bilgi edinme hakkı ve ifade ve enformasyon özgürlükleri adına genel bir fikir verebilmektedir. CPI endeks sıralarında üst sırada yer alan ülkeler, vatandaşlar tarafından en temiz kabul edilen yönetimlere sahip iken, RWB endeks sıralamasında

üst sırada yer alanlar enformasyon paylaşımı ve erişiminin en kolay olduğu ülkeler olarak belirlenmiştir. Bilgi edinme hakkı üzerine henüz yasa düzeyinde düzenlemeye gitmeyen 13 Ortadoğu ülkesi üzerine ilan ettiği ifadelerin karşılaştırmalı görseline aşağıdaki tablo aracılığı ile göz atılabilir.³

Tablo 13. Bilgi Edinme Hakkı üzerine yasa düzeyinde düzenlemeye gitmeyen 13 Orta doğu ülkesinin CPI, SPI İfade Özgürlüğü ve RWB endekslerine göre dünya sıralamaları

ÜLKE	CPI 2014 Dünya Sıralaması	RWB 2015 Dünya Sıralaması
Mısır	94	158
İran	136	173
Irak	170	153
Suudi Arabistan	55	164
Suriye	159	177
Birleşik Arap Emirlikleri	25	118
Filistin	-	138
Lübnan	136	106
Umman	64	134
Kuveyt	67	91
Katar	26	113
Bahreyn	55	163
Kıbrıs Rum Cumhuriyeti	31	25

Tablo 13'te yer alan sıralamada da görüldüğü üzere; Birleşik Arap Emirlikleri CPI dünya geneli sıralamasında 25'inci sırada yer almasına rağmen, ifade özgürlüklerinin yaşatılmasına sıkı sıkıya bağlı RWB endeks sıralamasında 118'inci olma derecesiyle alt sıralardadır. Ülke yönetime olan güven, üst sıralarda yer alıyor gibi gözükse de bir an önce bilgi edinme hakkına yasal güvence kazandırmak, halk adına bilgi toplama ve yayma sektöründe yer alan basın mensuplarının önünü açacak, daha fazla ve kolay enformasyon paylaşımı gerçekleştirilebilecektir. Böylelikle ülkenin 118 nolu dereceden üst sıralara tırmanması gerçekleşebilecektir.

RWB endeks sıralamasında görece olarak en üst düzeyde yer alan Kıbrıs Rum Kesimi'nin dünya enformasyon özgürlüğü dalında 25'incisi olması, büyük ölçüde AB bütünleşme sürecine borçludur. Ülkede CPI sıralamasında yönetime olan güvenin bir göstergesi olarak 31 nolu sırada yer alma görece başarısı, bilgi edinme ve enformasyon özgürlüğü dalında yasal zeminin doğru bir biçimde kazandırılmasının ürünü olabilir.

Gerek Anayasal hükümlerin, gerekse bilgiye erişim hakkını kısıtlayan icraatlar ile yasal düzenlemelerin, ülke gerekleri ile doğru orantılı olarak asgari düze-

3 SPI endeks sıralamasına bazı Orta Doğu ülkeleri dahil edilmediğinden bu tabloda bir kez daha yer verilmemiştir.

ye çekilerek tekrar yapılandırılması küresel dünyadaki diğer ülkeler için olduğu kadar, sosyal tansiyonun, kamusal memnuniyetsizliklerin ve tepkilerin genelde yoğun düzeyde olduğu Ortadoğu ülkeleri için de son derece gerekli ve ivedi bir adım olacaktır. Ortadoğu ülkeleri genelinde bilgiye erişim hakkına ait taleplerin doğru yönlendirilmesi, doğru zamanlama ile cevap verilebilmesi, idari birimlerin demokratik ideallere ters düşmeden koordinasyon ve cevap verme süreçlerinde etkin olarak görev alabilmesi, üzerinde durulması gereken önemli bir sorunsaldır. Bilgi edinme hakkına ait işleyen süreçler, merkezi ve yerel yönetim birimlerinde etkinliği arttırma, buna ilaveten uluslararası konvansiyonlar ve standartlar ile organik bağ kurma konusunda önemli bir ön adım olacaktır. Bu konuda ancak hükümetlerin ön ayak olduğu girişimler ile yaşama geçirilebileceği, dolayısıyla reformist bir yaklaşıma ihtiyaç duyulduğu unutulmaması gerekir.

KAYNAKÇA

- AL-AMER, M.A. (2003, February). Bahrain and the information society. In Western Asia Preparatory Conference for the World Summit on the Information Society (WSIS), Beirut, Lebanon (pp. 4-6).
- BAGHERI, P., & Hassan, K.H. (2015). Access to information and rights of withdrawal in Internet contracts in Iran: the legal challenges. *Computer Law & Security Report*, (1), 90. doi:10.1016/j.clsr.2014.11.006
- BEDK (2015), Bilgi Edinme ve Değerlendirme Kurulu, 2015, <http://www.bedk.gov.tr/BilgiEdinmeHakki.aspx>
- BENTON, L. A., Brujineel, M.T., Reider-Gordon, M., & Takher, A. (2012). Anti-Corruption*. *The International Lawyer*, 46(1), 353.
- BTI (2014) - Oman Country Report. BTI Project. 2014. Retrieved 29 December 2014, cpi.transparency.org
- BULUT, Y.T., & Bakan, İ.T. (2002). Yöneticilerin Eğitimi: Kahramanmaraş'taki Yöneticiler Üzerinde Bir Uygulama. *Amme İdaresi Dergisi*, 35(2), 93.
- CALLISTER, P.D., & Everson, K.C. (2015). Analysis of Freedom of Information for its Effect on Society, Considering the Arab Spring. *Information Law Journal*, 6(4), 36-52.
- CHABAN, S. (2013). Promoting gender-sensitive justice and legal reform in the Palestinian territories: Perspectives of Palestinian service providers. *Journal of International Women's Studies*, 12(3), 150-167.
- CHARAFIL, (2014) Freedom of expression and access to information in Syria today, 28 Kasım 2014, FAIFE (Committee on Freedom of Access to Information and Freedom of Expression), Access to information <http://www.ifla.org/publications/freedom-of-expression-and-access-to-information-in-syria-today>
- DURAN, H., & Özdemir, Ç. (2012). Türk Dış Politikasına Yansımalarıyla Arap Baharı. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 7(2).

- ELSAMAN, R.S., & Alshorbagy, A.A. (2011). Doing business in Egypt after the January revolution: capital market and investment laws. *Richmond Journal of Global Law and Business*, (1).
- ERCAN, Ü. ve Sığı, Ü. (2015) “Kültürel Değerlerin Liderlik Özelliklerine Etkisi: Türk ve Amerikalı Yöneticiler Üzerine Bir Araştırma.” *Amme İdaresi Dergisi* 48.3.
- FARSOUN, S.K., & Aruri, N. (2006). *Palestine and the Palestinians: A social and political history*. West view Press.
- FEUILLE, J. (2011). Reforming Egypt’s Constitution: Hope for Egyptian Democracy. *Tex. Int’l LJ*, 47, 237.
- FISH, S., (1994). *There’s No Such Thing as Free Speech... and it’s a good thing too*, New York: Oxford University Press.
- HAMADE, S.N. (2009, April). Information and communication technology in Arab countries: Problems and solutions. In *Information Technology: New Generations, 2009. ITNG’09. Sixth International Conference on* (pp. 1498-1503). IEEE.
- HOBBS, T. (1968). *Leviathan*, ed. C.B. Macpherson, London: Penguin Books.
- <https://blueprintforfreespeech.net/document/lebanon-overview#footnote02>
- <https://blueprintforfreespeech.net/document/kuwait-overview>
- <http://confinder.richmond.edu/admin/docs/Bahrain.pdf>
- <https://cpj.org/2014/09/new-cybercrime-law-could-have-serious-consequences.php>, “New cybercrime law could have serious consequences for press freedom in Qatar”. *cpj.org*. 27 September 2014. Retrieved 19 January 2015.
- <https://freedomhouse.org/report/freedom-net/2012/bahrain>
- <http://hurbakis.net/content/turkiye-yolsuzluk-dosyalarini-kapatirken-iran-meclisi-3-arastirma-komisyonu-kurdu>
- <http://news.kuwaittimes.net/website/petty-corruption-kuwait-rise/>
- <http://rsf.org/index2014/en-middle-east.php>
- <http://rsf.org/index2014/en-middle-east.php>
- http://www.access-info.org/wp-content/uploads/Open_Cyprus_Report_and_Recommendations.pdf, Access Info Cyprus Report & Recommendations, The Access Info Cyprus Project 21 November 2011
- <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2014/03/information-law-palestine-ramallah-media.html#>
- <http://www.almeezan.qa/LawPage.aspx?id=2284&language=en>
- <https://www.article19.org/data/files/medialibrary/2266/11-07-14-LEGAL-iraq.pdf>
- <http://www.bilgiedinmeozgurlugu.com/#Anasayfa>
- https://www.constituteproject.org/constitution/Egypt_2014.pdf
- <http://www.freedominfo.org/2015/06/iran-implements-2009-law-on-access-to-information/>
- <https://www.hrw.org/news/2011/07/13/iraq-revise-draft-law-curbs-protests-speech>
- <https://www.opensocietyfoundations.org/about/history>

- <http://www.redressonline.com/2015/11/who-is-right-in-syria/>
- <http://www.right2info.org/resources/publications/laws-1/104-countries-with-ati-provisions>
- <http://www.socialprogressimperative.org/data/spi#performance/countries/com6/dim1,dim2,com5,com6,dim3>
- <http://www.transparency.org/cpi2013/results/>
- <http://www.trthaber.com/haber/dunya/misirda-yolsuzluk-miktari-70-milyar-dolarin-uzerinde-225590.html>
- https://www.constituteproject.org/constitution/Oman_2011.pdf
- KALATHIL, S., & Boas, T.C. (2010). Open networks, closed regimes: The impact of the Internet on authoritarian rule. *Carnegie Endowment*.
- KATZMAN, K. (2011). Iraq: Politics, Governance, and Human Rights. Congressional Research Service: Issue Brief, 1.
- KRAIDY, M.M. (2007). Saudi Arabia, Lebanon and the changing Arab in formation order. *International Journal of Communication*, 1, 139.
- MACINTOSH, A. (2004). Using informationandcommunicationtechnologiestoenhancecitizenengagement in the policy process. *Promise and Problems of E-democracy*, 19-142.
- MARROUCH R. (2014). Syria's post-uprising media outlets: Challenges and opportunities in Syrian radio startups. Hilary and Trinity Terms 2014, The Said and the Asfari Foundations, Reuters Institute for The Study Of Journalism, Oxford University Press.
- MILL, J.S. (1869). On liberty. Longmans, Green, Reader, and Dyer.
- PAPPAS, N. (2015). Internet Use and Destination Preferences: Evidence from Crete and Cyprus. *Strategic Infrastructure Development for Economic Growth and Social Change*, 218.
- POLIMENO, M.G. (2015). The 2014 Egyptian constitution: balancing leadership with civil rights (al-madaniyya) / by Maria Gloria Polimeno.
- RELLY, J.E., & Cuillier, D. (2010). A comparison of political, cultural, and economic indicators of accession formation in Arab and non-Arab states. *Government Information Quarterly*, 27(4), 360-370.
- ROMANO, D. (2014). Iraq's Descent into Civil War: A Constitutional Explanation. *Middle East Journal*, 68(4), 547-566. doi:10.3751/68.4.13
- SAFFARĪ, S. (1993). The Legitimation of the Clergy's Right to Rule in the Iranian Constitution of 1979. *British Journal of Middle Eastern Studies*, 20(1), 64-82.
- VON MALTZAHN, N. (2015). The Syria-Iran axis: cultural diplomacy and international relations in the Middle East. IB Tauris.
- YAĞMURLU, A.T. (2009). Halkla İlişkiler Mekanizması Olarak Kamu Denetçiliği. *Amme İdaresi Dergisi*, 42(1), 87.
- WHĪTAKER, B. (2011). "Oman's Sultan Qaboos: a classy despot". *The Guardian*. Retrieved 29 December 2014. <http://www.theguardian.com/commentisfree/2011/mar/04/oman-sultan-qaboos-despot>